

העיון בספר במדבר בשנת השמיטה

במקורות חז"ל מכונה החומש הרביעי הן ע"ש תכנו: חומש הפקודים (יומא ס"ח ע"ב) והן ע"ש מילות הפתיחה "וידבר" או "במדבר" (ב"ר פ"ג ה' פס"ד ז'. ראה לעיל: העיון בספר שמות).

שני השמות הטכניים הללו: "וידבר-במדבר" מתפרשים אף ע"ש תכנס, ולא עוד אלא שבעמקם של דברים נוצר ביניהם מכנה משותף. אמנם השם "במדבר" כולל בתוכו תכנים וערכים מרובים על אלה המופיעים בספר "שמות", "ויקרא", ובולט בהם היסוד המדברי. כך בפתיחת הספר בפרקים העוסקים באירגון המחנה ובסדריו, במסעות ובחניות; כך באמצעו, בפרקים הדנים באירועים השונים של ההליכה במדבר, בקברות התאוה, בבקשת המים ובהקפת הרי אדום; וכך בסופו, בפרוטם של מ"ב המסעות, מאיתם אשר בקצה המדבר, דרך מדבריות סין, סיני, פארן, צין, ועד למדבר אשר על-פני מואב.

שנות המסע במדבר הטביעו את חותמם בפרצופו הרוחני של העם והיו שנות הכשרה, חנוך והתחנכות. הערכות בכיוון זה מצינו הן בדברי המקרא והן במחשבת חז"ל. משה מסכם בתוכחתו: "זוכרת את כל הדרך אשר הוליכך ד' א' זה ארבעים שנה במדבר, למען ענתן לנסתך" (דברים ח' ב') ואילו בשירת האזינו נתפסת ראשיתם של ישראל במדבר כמציאה: "ימצאהו בארץ מדבר" (דברים ל"ב י'). וכך בהושע "כענבים במדבר מצאתי ישראל" (ט"ו י'), ושם (י"ג ה') "אני ידעתיך במדבר בארץ תלאובות"; ובירמיהו "מצא חן במדבר" (ל"א א'). ומכאן לייעודי הושע: "הנה אני מפתיה והולכתיה המדבר ודברתי על לבה... וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים" (ב' ט"ו). מדבר זה – של חדוש נעורי העם – התפרש לרש"י ולרד"ק במטבע לשונו של יחזקאל – מדבר העמים (יחזקאל כ' ל"ה-ל"ו). אולם לא רק ע"ש העתיד נתפס המדבר כמקום מתאים לגילויי אהבה אלא אף ע"ש העבר: "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך – לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרעה" (ירמיה ב' ב'). וכן במשלי שיר השירים: "מי זאת עולה מן המדבר, מתרפקת על דודה" (ח' ה', ג' ו'). ראה הקדמת "דעת מקרא" להושע).

[אמנם מצויות במקרא תפיסות בדבר בחינות שליליות של המדבר כשלעצמו, מבלי להתיחס לתועלת החנוכית הגלומה בו. כך בטיעון "המקום הרע הזה, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומיס אין לשתות" (במדבר כ"ה), וכך בדברי משה: "במדבר הגדול והנורא, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים" (דברים ח' ט"ו), וכן אף בסגנונו של ירמיהו "המוליך אותנו במדבר, בארץ ערבה ושוחזה, בארץ ציה וצלמות, בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם" (ב' ו'). וראה הושע ב' ה': "ועמתיה כמדבר, ושתיה כארץ ציה והמתיה בצמא". אף מדברי התודה של עובדי מדבריות בתהילים ק"ז עולה הסכנה שבמדבר: "תענו במדבר בישימון דרך, ...רעבים גם צמאים, נפשם בהם תתעטף"

(ד-ה), ולא עוד אלא שבדברי איוב מאופיינים יושבי המדבר כבני בלי תרבות העומדים מחוץ ליושבי העולם ומיישבי: "העוֹדֵקִים צִיָּה, אִמֵּשׁ שׂוֹאָה וּמִשׂוֹאָה... בערוץ נחלים לשכונ... בין שיחיים ינהקו... בני נבל, גם בני בלי שם" (ל' ג-ח), וראה "העמק דבר" דברים ל"ב י').

המדבר הוא הפוכו של גן עדן, "וישם מדברה כעדן" (ישעיה נ"א ג) "כגן העדן הארץ לפניו, ואחריו — מדבר שממה" (יואל ב' ג). ויסוד החורבן שולט בו: "רוח ד' ממדבר עולה ויבוש מקורו ויחרב מעיניו" (הושע י"ג ט"ו). אולם עסוקנו כאן בפן החיובי, המאיר, של היסוד המדברי בתולדות ישראל, זה המדגיש את הבראשיתיות, את ה"נייר החלק" עליו נכתבה ההסטוריה הישראלית.

דברי חז"ל על המדבר וסגולותיו הולכים בעקבות היסודות המקראיים: "אמר המדבר, אני מדבר וחיבב אני שכל טובות שבעולם חבוין בך" (שהש"ר ב' ב'). ואחת מסגולותיו שאין בו לא עוון ולא חטא. (מכילתא בשלח על הפסוק "ויפנו אל המדבר"). והוא מן המרכיבים של מתן תורה: "בג' דברים נתנה התורה: באש, במים, במדבר... מה אילו חזינם לכל באי עולם, כך ד"ת חנם, וכל מי שאינו עושה עצמו כמדבר הפקר אינו יכול לקנות את החכמה והתורה" (במד"ר א' ז).

את תחנות המסע הנזכרות בשירת הבאר (במדבר כ"א י"ט) ולא נזכרות בפרשת הסיכום "אלה מסעי" — וממדבר מתנה, נחליאל במות, פרשו חז"ל "אין התורה מתקיימת אלא במי שמשים עצמו כמדבר" (עירובין נ"ד ע"א. וראה רי"ף על "עין-יעקב" ו"תורה תמימה" במדבר שס). אף למרחבי המדבר יחס למעלתה של התורה "מה המדבר אין לו סוף, כך ד"ת אין להם סוף" (פסיקתא דר' כהנא פר' י"ב י'). השויון והחפש המדברי אף הוא נעשה בדברי חז"ל כמין חומר "למה נתנה במדבר... שיהיו הכל שווים בה... כשם שהמדבר לא נזרע ולא נעבד, כך המקבל עול תורה פורקין ממנו עול מלכות ודרך ארץ" (במד"ר י"ט ט"ו). ובנסוח מסכם: "מי זאת עולה מן המדבר, כל עילויין של ישראל מהמדבר, כל מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל מן המדבר, עילוייה מן המדבר, סילוקה מן המדבר, תורה מן המדבר, משכן מן המדבר, סנהדרין מן המדבר, כהונה מן המדבר, ליה מן המדבר, מלכות מן המדבר, נבואה מן המדבר (שהש"ר ג' ד'. תנחומא שמות יד). [אכן במקביל יש במקורות חז"ל גם דיונים שליליים על המדבר ואכ"מ. וראה עוד מחניים נ"ה, פסח תשכ"א, ובספרו של י. דביר — בר כוכבא האיש והמשיח, פ"ב: המדבר כמקור השראה בחליפת הדורות].

על סמך היסודות הנזכרים במקרא ובמדרשים נארגה — במחשבה היותר מאוחרת — מסכת הגות בדבר מעלתו של המדבר. כך בדברי הרמב"ם, אברבנאל ויתר עליהם במחשבת החסידות.

בדיון על "הגדול שבמסופקי התורה" — על הנסיון, כתב הרמב"ם (מ"נ ח"ג פכ"ד) "ידוע שלולא טרחם ועמלם במדבר לא היו יכולים לכבוש הארץ ולא להלחם ביושביה... כי המנוחה תסיר הגבורה וצוק הפרנסה והעמל יתנו הגבורה". ואילו האברבנאל בפרושו לספר דברים פרק ח' כתב:

"ההליכה הרבה במדבר לשלש תכליות, האחת למען ענותך, למזל לבבכם הערל הוצרכה ההליכה היא במדבר, והתכלית השני, לנסתך רוצה לאמר להרגיל אותך, כי היית מלומד בחומר ובלבנים ולא נסית לסבול העמל והצער והוצרכת ללכת במדבר לקחת ההרגל והנסיין. והתכלית השלישי הוא לדעת את אשר בלבבך... ולזה הביאך במדבר... באופן שלא יבואו לארץ כי אם הטובים והישרים בלבותם והמעוותים לשמור המצוות" (וע"ע בספרי המהר"ל "תפארת ישראל" פ"ו. "גבורות ד" פכ"ב. חדושי אגדות ב"ב ע"ג ע"ב).

בהתייחס לטרמינולוגיה ולהוראה של המהר"ל במושגי "חומר וצורה" כתב בעל "שפת אמת" "יש לכל דבר חומר וצורה, ומדבר הוא בלי ציור, וכפי מה שמוכן האדם לקבל צורה זוכה לתורה" (שפ"א במדבר ע"מ 3). את מאמר חז"ל על ג' דברים שבהם נתנה התורה פרש בשנת תרנ"ח "מדבר הוא להיות נמשך אחר השי"ת בכולו... להיות בטל אל הנהגת השי"ת ותורתו", ואילו בשנה שאחריה התייחס למבנה הפסוק "ראו דבר ד', המדבר הייתי" וכו', "דבר ד' הוא הנהגת הבורא ית', שכפי מה שהאדם מבטל עצמו לגמרי כמדבר, ויודע שאין לו מקום בעוה"ז, אז השי"ת נותן לו המקום... ויחננו במדבר, שהבינו זאת שאין להם מקום בעוה"ז" (שם ע"מ 19).

יתר על כך הפליג בעל "שפת-אמת" לדרוש את מעלת ספר במדבר: "זה שבחן של ישראל, לכתך אחרי במדבר, שנמשכו אחר הנהגת השי"ת שלא בדרך הטבע, וכל חומש הפקודים ספר במדבר הוא שבחן של ישראל שנדבקו אחר השי"ת... ובראשית, שמות בחינת הקב"ה במעשה בראשית וביציאת מצרים, ויקרא עיקר מצות התורה, במדבר שבחן של ישראל, דברים בחינת משה רבנו" (שם ע"מ 20).

בתהלים פרק קל"ו נזכר השבח על ההולכה במדבר "למוליך עמו במדבר, כי לעולם חסדו" וכתב ע"כ אבן-עזרא: "למוליך בענין זה חסד או במדבר הגדול", ואילו בעל שפ"א הדגיש את מעלת ה"מהלך". "למוליך עמו במדבר, כי לעולם חסדו... כל זמן שאדם נאסר ומקושר בגשמיות אין הנפש יכולה להתפשט ולילך מדרגה לדרגה, ולכן הוציאנו הקב"ה מן המיצר... ואז הוליך אותנו במדבר ועשה אותנו מהלכים" (שם ע"מ 201). המרחב המדברי וסגולת התקדמות בו חברו יחד ביציאה ממצרים, ועל חסד זה שנשאר עמנו לעולמים, אנו משבחין: "כי לעולם חסדו".

ברם, לא רק המושג "במדבר" עמוס מטען הגותי אלא אף הפועל "וידבר". הקרבה בין מושגי "המדבר" ו"הדבור" התפרשה אצל חז"ל (בשמות רבה פ' ב' ד') "וינהג את הצאן אחר המדבר", "ואין מדבר אלא דבור שנאמר ומדברך נאווה". ובחינושי הרש"ש ציין לרד"ק שמואל א' ד' ח': "המכים את מצרים בכל מכה במדבר", ופרש ר' יוסף קמחי "במדבר — מן ומדברך נאווה, זה פרוש במצותו ובדברו הכה במצרים". וכן ברד"ק ש"ב ט"ו כ"ג. "ומדבר יקרא מרעה הבהמות... והוא מתרגום וינהג — וְיָבֵר, מקום שהרועה נוהג שם המקנה". (וראה תו"ש שמות פ"ג אותיות א', ט"ז).

מבלי להזכיר מקורות אלו ומבלי להסתמך על נתונים לשוניים אחרים התייחס בעל שפ"א למכנה המשותף הרעיוני: "בחינה זו [שנעשה הפקר כמדבר ומוכן להיות מונהג] נקראת מדבר, שחפץ להיות נמשך אחר המנהיג אותו מלשון דְּבַר" (שפ"א פ' במדבר תרל"ד). וכך גם פרש את המדרש – ימצאהו בארץ מדבר, מדבר תוהו היה העולם קודם קבלת התורה (במד"ב ב' ה') "יש ד' בחינות דצח"מ, והמדבר למעלה מכולם, אנפ"כ בני ישראל יודעים כי הבטול להשי"ת עולה על כולנה... וזהו ענין מדבר שבהיות שהוא מדבר אנפ"כ הוא מדבר שמבטל עצמו להיות נמשך אחר הנהגת הבורא" (שם תרל"ז).

העולה מהעמקה זו שיש קשר בין השמות "במדבר" ו"ידבר". ספר במדבר קרוי ע"ש שבחן של ישראל – כמוזכר בנבואה – ההולכים למדבר אחר דגְרָם, אחר דבורו; ספר וידבר "הוא ע"ש הסדור והתקון של כל הבריאה עפ"י התורה והוא חומש הפקודים, והוא ההפרש שבין עשרה מאמרות לעשרת הדברות כי מאמר הוא כח הבריאה שנתן הקב"ה בעולם, ואמר ועושה, שנתהווה כל הבריאה במאמרו, ודיבור הוא השגחתו ית' על הבריאה כמו שהיא אחר שנבראו" (שפ"א פ' במדבר תרל"ה). וע"ע לקוטי תורה פ' במדבר עמ' 4, עמ' לז. וראה לעיל פ' בא).

העיון בספר במדבר, דרך כלל, משמעו הבנה והעמקה במעלת המדבר, הן זו המפורשת בנחמות הנביאים, הן זו המתבארת בדברי חז"ל והן זו העולה מדברי ההגות של ראשונים ואחרונים.

הקריאה בספר מעמידה אותנו על ערכי ההשגחה המיוחדת לישראל ההולכים אחר דבורו של מנהיגם וזוכים להנהגה על טבעית, שמימית, כזו המתוארת בתורה ובכתובים. "המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך", "המוציא לך מים מצור החלמיש" (דברים ה'). "ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח". "וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו". "יבקע צורים במדבר, וישק כתרומות רבה, ויוצא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים" (תהילים ע"ח).

שתי בחינות אלו של "במדבר" מתעמקת הארת-הוראתם בשנת השמיטה. הן מושגי המדבר והן מושגי הדבור מתייחסים לערכי השביעית. הקרבה בין עניינו של המדבר, שאינו מקום זרע, ועניינה של השמיטה האסורה בעבודת הקרקע – גלויה. אלא שבעל שפ"א צרף לכאן אף את הסמיכות שבין שמיטה לבין ההר הנמצא במדבר סיני.

בני זכו לקבלת התורה ע"י המדבר כמ"ש זכרתי לך וכו' בארץ לא זרועה. כי התורה מעולם עליון ואינו יכול לזכות לתורה עד שמבטלין כל העוה"ז ונמשכין לבטוח בו ית' בלבד... וכן בדורות, דור המדבר היה להם זה הכח, וכל הדורות נמשכין אחריהם... והקב"ה זכר עשה לנפלאותיו ונתן לנו מצוות שנזכה על ידיהם למדרגה הראשונה... בשנת השמיטה הוא ממש לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, והיה מתגלה להם הארת קבלת התורה כמ"ש עושי דברו, פי' שאין להם עבודה אחרת רק זו, כמלאך שאין בו רק שליחותו.

ובשנת השמיטה היו עוסקין רק בתורת ד' (פ' בהר תרמ"ז).

כדי לזכות בקבלת תורה מחודשת — "הקהל" — צריך לעבור את דרך המדבר, היא הדרך העושה את מהלכה בתוככי שנת השמיטה. כך כתב ב"בית-ישראל" (בהר, תשט"ז) "ענין שמיטה אצל הר סיני, שמיטה — הפקר, וכן ענין התורה, אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמשיים עצמו הפקר... וממדבר מתנה, כמדבר זה שהכל דשין בו — תורה נתנת לו".

הנהגתה של השביעית היא הנהגה שלמעלה מן הטבע, הנהגה של "וידבר". כך מפורשים הדברים בתורה על הברכה העל-טבעית בשנה השישית, ומכאן מושגי ביטול הטבע שחוזרים ונשנים במשנת בעל "שפת אמת" ביחס לשמיטה.

יסודות אלו מקופלים בבטוי המדרשי המתיוחד לשמיטה — "עושי דברו", "דבר השמיטה" (ויק' א' א'). ובפרוש מהר"ז הסביר ש"דברו" משמע דבר אחד, שצריך להיות גבור כח כדי לקיימו, והיא השביעית שנקראת דבר ולקיומה צריך להיות גבור כח. אכן הפתיחה "דבר השמיטה" היא היחידאית בכל מצוות התורה — ביחס למצווה פרטית — ואולי לכן נשתייכה לניב "עושי דברו".

ולמה נקרא עושי דברו הלא הוא ביטול העשייה — ושבתה. אבל היא הנותנת ע"י שמבטל אדם כח עצמותו לכח הבורא ית', ומבקש להיות נמשך אחר דרך התורה והנהגת הבורא ית', ע"ז מתגלה הנהגת הבורא ית'... ע"י שרואה כרמו בור ושותק, ע"ז נקרא עושי דברו שמתגלה הנהגה עליונה (שפ"א בהר שנת תרל"ח).

בדרך זו הסביר בעל שפ"א בשנת תרמ"ד את הקשר בין שמיטה לסיני.

כי כל ענין השביתה הוא בטול הטבע שקרבנו השי"ת לפני הר סיני, היינו שנתעלו בני"י להיות כמלאכים... שיש בכח בני"י לצאת מן הטבע... ובשמיטה היה כל השנה שביתה, הכל כנ"ל שלא להיות טבועים תחות ההרגל והטבע, רק לידע שכל העוה"ז הוא טפל ופרוזודור לטרקלין (שם עמ' 194).

מכאן ההשוואה אף עם מאכל ישראל במדבר. שומרי שביעית "אין עוסקין בדרך ארץ כלל רק כמלאכי השרת, ולכן היה המזון שלהם ע"פ נס... כמו המן לחם מן השמים" (שם עמ' 196) "ע"י בני"י מתגלה מלכות שמים והנהגה עליונה כי דבר הוא הנהגה... כמו-כן בשמיטה הרי נשתנה ממש הטבע שבכל שנה ששית עשת התבואה לשלש שנים" (שם עמ' 201 וראה להלן פ' עקב).

ההליכה אחר דיבורו של הדבר המוליך את העם למדבר, מאחדת את העם, מביאתו לידי שיוויון, מוציאתו למרחבי החופש וההתעלות הרוחנית; והם-הם סגולותיה של השביעית. "מצוות השמיטה הוא לבא אל האחדות... שיד עשירים ועניים שווה בשמיטה". "כפי האחדות שיש בבני"י יכולין לקיים זאת המצווה. כמ"ש בזמן שכל יושביה עליה" (שם עמ' 191, 192). ואף בהליכה למדבר כך. "זכרתי לך חסד נעורך אהבת

כלולותיך... מה שנמשכו בני אחריו ית' קודם שקבלו התורה, ולא היתה להם דעת שלמה, זה עדות של אהבה הקבועה בנפשות בני אליו ית', ונקראת "אהבת כלולותיך", כי בזה הפל שורין" (שם, פ' במדבר עמ' ז).

המדבר חנך את ישראל בפרוזדור כדי שיכנסו לטרקלין המיושב. מעלתה המחנכת של השמיטה, שהיא הכשרה בעולם הפרוזדורי כדי להכנס לטרקלין שכולו שבת.

המדבר חנך את ישראל בפרוזדור כדי שיכנסו לטרקלין המיושב. מעלתה המחנכת של השמיטה, שהיא הכשרה בעולם הפרוזדורי כדי להכנס לטרקלין שכולו שבת.

המדבר חנך את ישראל בפרוזדור כדי שיכנסו לטרקלין המיושב. מעלתה המחנכת של השמיטה, שהיא הכשרה בעולם הפרוזדורי כדי להכנס לטרקלין שכולו שבת.

המדבר חנך את ישראל בפרוזדור כדי שיכנסו לטרקלין המיושב. מעלתה המחנכת של השמיטה, שהיא הכשרה בעולם הפרוזדורי כדי להכנס לטרקלין שכולו שבת.

המדבר חנך את ישראל בפרוזדור כדי שיכנסו לטרקלין המיושב. מעלתה המחנכת של השמיטה, שהיא הכשרה בעולם הפרוזדורי כדי להכנס לטרקלין שכולו שבת.

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

פרשת במדבר

דגלי השבת והשביעית

ארגון מחנה ישראל במדבר ע"פ שיטת הדגלים קשור – לדברי המדרש – למחזות בעת מתן תורה. "בשעה שנגלה הקב"ה על הר סיני ירדו עמו כ"ב רבבות של מלאכים שנאמר: רכ"ב אלוקים רבותיים אלפי שנאן, והיו כולם עשויים דגלים דגלים שנאמר "דגול מרבבה" – כיון שראו אותם ישראל שהן עשויים דגלים דגלים התחילו מתארים לדגלים, אמרו: הלואי כך אנו נעשים דגלים כמותן, לכך נאמר הביאני אל בית היין – למרתף גדול של יין – זה סיני שנתנה בו תורה, שהיא נדרשת מ"ט פנים כמנין ודגל"ו עלי אהבה" (במדב"ר ב' ב, שהש"ר ו' ט"ז, וע"ע עירובין י"ג ע"ב ושם בפרוש רב נסים גאון).

הבנת המדרש העסיקה מפרשים רבים. "מצינו בכמה מדרשים המגדילים מאד ענין הדגלים... וכל משכיל יפלא בעיניו מה קול המולה זו ומדוע הקריה הומה ע"ז, ומה יקר וגדולה נעשה בישראל עד אשר התאוו להם כ"כ" (כלי יקר). וראה בהערוך בעל תולית שה"ש פ"ב אותיות מ"ה-נ"ד).

בעל "שם-משמואל" אף הוא התייחס לתמיהה וכתב ליישבה בהסבר ענין הדגלים.

נראה דכמו בגשמיות הדגל הוא לתועלת שידעו המתפרדים לחזור ולמצוא את המרכז ולא יסתפחו למחנה האחר, כן הוא ברוחניות שימשך לבו אחר שורש נשמתו ובכלל זה שיעשה מה שעבורו בא לזה העולם לתקן. וכן הוא ענין דגלי המלאכים, מחנה מיכאל באהבה, מחנה גבריאל ביראה, והמלאכים שאינם בעלי בחירה מעצמם המה נמשכים כל אחד לכל מה ששייך לו, ואין לו עניין כלל במה ששייך לחבירו, וע"כ אין ביניהם לא קנאה ולא תחרות... וכן יהיו ישראל לעתיד... וזהו שכתוב וחנו בני"י איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאותם, היינו שיהיה לכ"א נייחא על מחנהו ודגלו... ובפנימיות הענין יובן עוד יותר, דהדבוק בשורש נשמתו הוא דבוק למקור חיותו ושואב חיים חדשים תמיד ממקורו וכל ימיו הוא בשמחה ובחזרה (ש"מ במדבר כ"ב).

ע"פ יסודותיו אלו הסביר בעל ש"מ את ההתייחסות לשבת. ביום השבת שבה כל פנימיות הבריאה לשרשה, וע"כ "ישראל שהם פנימיות שבים בשבת לשורש נשמתם ושואבים חיים חדשים וזה הוא שבת יומא דנשמתא, איש על מחנהו ואיש על דגלו". (שם עמ' כ"ג).

בבטוי "איש על מחנהו ואיש על דגלו" ביחס לשבת נעשה שמוש ע"י הפייטן בזמר "כל מקדש שביעני" המופיע בסידורים בראש "זמירות לליל שבת", ונזכר לראשונה במחזור ויטרי. בהסבר הבטוי ביחס לשבת נאמרו כמה פירושים: ר' יעקב עמדין בסדורו כתב: "בשבת ישב איש על מחנהו ולא יסחר ויסייר בנכסיו,

דגלי השבת והשביעית

ואסיפתו [מסביב לדגל] עם ת"ח ללמוד ולשמוע דבר ד'... ויזכה לגאולה שתהא כיצי"מ בדגלים כמלאכים להיות איש על מחנהו ודגלו". ובפרוש "עין יוסף" בסדור "אוצר התפילות": "איש על מחנהו, ר"ל כ"א מקבל שכרו על מקומו בג"ע"; ושם בפירוש "עיון תפילה": כוון למאמרם בשבת קי"ח ע"א, "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מיצרים, שלא יצטרך להכנס בגבול חבירו, רק כל איש ואיש יחנה על מחנהו ועל דגלו של עצמו מבלי לנגוע במיצר חבירו כי יהיה לו רב".

וב"תפארת השבת" פרש ע"פ הכלל שגלות מכפרת עוון, והרי השומר שבת אפילו עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו, מכאן שע"י שמירת שבת לא יאלץ לגלות ולהטלטל רק "איש על מחנהו ואיש על דגלו". מעין מה שכתב בעל "שם-משמואל" מופיע בשם אביו ב"נאות הדשא" ח"א עמ' קמ"ב-ג'. "כל אחד קבל חלקו מסיני וכו' ואחד לא לקח חלק חבירו. ובשבת שהנשמות חוזרות לשרשן, כל אחת על מקומה, וזה שייסד בעל הזמירות וכו' איש על מחנהו, שבשבת כל אחד ואחד על מקומו יבוא בשלום, ויוכל למצוא את שלו, לא שיעסוק בעבודה שאינה שייכת לו, וזה איש על דגלו".

דגל השיבה והתשובה למקור, מתנוסס ביום השבת ואף בשנת השבת. כך כתב בשפ"א פ' בהר שנת תרמ"ג (ראה לעיל פ' אמור) ובשנת תרנ"ח: "נתגלה קדושה בכל שמיטה, ולא זאת [בלבד] רק אפילו בכל ז' שני השמיטה נתגלה קדושה ע"י השמיטין", כשם שכל השבוע עומד בסימן השבת: ראשון בשבת וכו'. וראייתו מדברי המדרש בשהש"ר "ודגל"ו מנין מ"ט, שהם מ"ט דרגין שנתעלו בכל שנה ושנה". העלוי הוא מעומק מ"ט שערי השעבוד עד לשיא ההבנה בתורה. מתחתית המרתף ועד לראש הגג עליו מתנופף דגל האהבה. ומתוך כך העמיק בשפ"א להסביר ע"פ מדרש זה את הסמיכות שבין סיני = מרתף לבין שמיטה ויובל = מ"ט = ודגל"ו.

על בית היין ועל מרתפו מונף דגל השביעיות.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

פרשת נשא

הברכה בשבת ובשביעית

המיקום של ברכת כהנים לאחר פרשת הנזיר הביאה את בעל "שפת אמת" להסבר על פעולתה של הברכה בכללה. "גם הפרטים המתעלין מבני דורם [כגון] הנזיר צריכין לבטל מעשיהם הטובים אל הציבור ולידע כי יצאו מן הכלל ללמד על הכלל כולו" (שפ"א במדבר ע"מ 58). "וכמו כן הכהנים שנבחרו מבני" להיות מיוחדים לעבודת המקדש, אנ"פ כן הכל היה בעבור הכלל שימשיכו הברכה לכלל ישראל. ואהרון הכהן זכה למצוה זו בכח זה הביטול. "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם", וכתבו חז"ל (בת"כ) שזכה מכאן לב"כ. [וראה תו"ש ויקרא ט' אות מ"ז, ובדברי השפ"א תשובה להערות המצוינות שם]. שהכניס כל כוחו לכלל ישראל וזהו "ידידו אל העם" והבין כי מאתם הוא כח עבודתו" (שפ"א במדבר ע"מ 59).

כלל זה נתבאר פעמים הרבה בדברי בעל "שפת אמת". הברכה שהיא ההתפשטות, במקורה, בנקודתה הפנימית אינה תופסת מקום. רק לכן יכולה היא להתפשט ו"לברך", דוגמת ר' חנינא בן דוסא שהעולם ניזון בזכותו והוא עצמו אינו צריך כלום (לעיל ע"מ 102). ההתבטלות היא התנאי היסודי לברכה, היא תכונת היסוד של אהרן שהתבטאה בנשיאת-כפיו, כעין הצבעה והוראה על מקור כוחו – ישראל.

כך הסתברה לו, לבעל שפ"א, אף תכונת הברכה – והיה ברכה – אצל אברהם. "מי שנאמר לו לך-לך מארצך, ובטל כל הטבע ופרש עצמו מכולם, עי"ז עצמו נעשה הוא הברכה ונמשך קיום העולם על ידו, להודיע כי קיום כל הטבע ע"י הבטול אליו ית" (שם) מכאן הסבר נוסף לברכת כהנים, ש"אין להם חלק בארץ, והיו מופרשים רק לעבודת המקדש והיו הם המברכים לכל". עפ"י זה עולה אף הסבר נוסף לסמיכות פרשת הנזיר: "ע"י הנזירה [ההתנזרות] והפרישה מן הטבע שורה הברכה בטבע, ובטולו של דבר – זה קיומו".

כיוצא בכך אף השבת. היא מקור הברכה כיון שיש בה "בטול הטבע וכל מעשה גשמי", וכיון שלא נמצא המן בשבת – לכן נמסרה לה הברכה. (שם, ע"מ 61 וראה עוד שפ"א בראשית תרמ"ה; ויקרא 199). כלל זה תקף בכל שלש הבחינות: עולם, שנה, נפש. בעולם – זו ירושלים, "משם יוצאת הברכה לכל המקומות כמ"ש בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך", ואילו "מקום הארון אינו מן המידה" (יומא כ"א ע"א) ו"שם צוה ד' את הברכה חיים עד העולם". (ראה עוד "עד כה" – תו"ש וירא ע"מ 783, כה תברכו. העקדה בירושלים – מקור הברכה). בנפש – במיוחד הכהנים ש"שמו ית" על בני"ו" "ואני אברכם". ובשנה – זו השבת, הן שבת הימים והן שבת השנים.

הברכה בשבת ובשביעית

ברכת השנים של שמיטה מפורשת בתורה. ואף שביסודה מונחת ההמנעות, השביתה מעבודת הקרקע, הרי היא המקור הנסתר של הברכה שלפניה ושל זו שלאחריה. כך בשפ"א פ' בהר שנת תרמ"ו: "שמיטה היא בחינת ביטול... שני"ז שורה ברכה במנעשיר" (שש"ה פ"ה).

ההתנערות מהתלות בחוקי הטבע מביאה את האדם למעין הברכה. מכאן שורש ברכת הכהנים שאין להם חלק ונחלה בארץ ובעבודתה, מכאן שורש ברכת השבת שהיא מקור הברכה, ומכאן שורש ברכת השביעית. כך גם מוסבר מעמדם של ישראל לעתיד לבא כש"בני נכר אכריכם וכורמיכם, ואתם כהני ד' תקראו — כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ד'" (ישעי' ס"א ה"ט).

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

פרשת בהעלותך

מנורת השבת והשביעית

לפתיחה של פרשתנו – מצות העלאת האור במנורה יש קשר להגות בסוגיית השבת והשמיטה.

הציווי "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" העסיק רבות את המפרשים. רש"י פרש שפני המנורה הם הנר האמצעי, ואז כמובן מתעורר הקושי המספרי, כי היה צריך לנסח: יאירו ששת הנרות. (ראה ברא"ם, גור אריה, לבוש האורה, הנצי"ב, "הכתב והקבלה", פרי צדיק" ס' ג' ה'). בעל "שפת אמת" בסס את תשובתו על דברי המדרש (במד"ר ט"ו ו') בדבר "המלך שהיה לו אהוב, א"ל המלך תדע שאצלך אני סועד, לך והתקן לי, הלך אהבו והתקין מטה של הדיוט, מנורה של הדיוט, ושולחן של הדיוט. כיון שבא המלך באו עמו שמשין. סבבו מכאן ומכאן מנורות של זהב לפניו. כיון שראה אהבו את כל הכבוד התבייש והטמין את כל מה שהיה לו, שהיה הכל הדיוטות. א"ל המלך, לא אמרתי לך שאצלך אני סועד, למה לא התקנת לי כלום. א"ל אהבו ראיתי את כל הכבוד הזה שבא עמך ונתביישתי והטמנתי כל מה שהתקנתי לך שהיו כלי הדיוטות. א"ל המלך חייך שאני פוסל את כל כלי שהבאתי ובשביל אהבתך איני משתמש אלא בשלך". וב"עץ יוסף" כתב: "זהו כונת הכתוב בהעלותך את הנרות, אף שהם אור קטן מאד לעומת האור שלמעלה, על כל זה אל מול פני המנורה הגדולה, המאור שלמעלה, יאירו אותן שבעת הנרות, כי באמצעיתן יאיר השפע הגדול". ובפרשנות בעל "שפת אמת": "פני המנורה היא המנורה העליונה (הרוחנית, האידיאלית), שכל המצוות הם רמזים למה שלמעלה. לכן נקרא פני המנורה שהוא הפנימיות של המנורה שבמשכן, ואע"פ כן יאירו שבעת הנרות. אף שאין דמיון אור זה לגבי אור שלמעלה, רק שהמלך פוסל כלי מלכות (כדי) להשתמש בכלי הדיוטות. ובאמת עי"ז הבושה שנתבייש והטמין כליו, עי"ז זכה שיתקבלו כליו למלך. כי בודאי האדם אחר כל ההכנות צריך לבא לידי בושה ובטול הזה, ואז יש למעשיו מקום לעלות לפני המלך" (במדבר עמ' ל"ז).

פני המנורה משמעו איפוא פנימיות המנורה, ובאה כאן תשובה עקיפה לשאלה "וכי לאורה הוא צריך". על האדם להתכוין במעשיו למשמעות הרוחנית-פנימית הגנוזה בהם. שבעת הנרות המאירים במנורה הם נרות גשמיים ואע"פ כן יסוד עניינם רוחני. האפשרות למגע בין מעשי האדם לבין התכנים הפנימיים נעוצה באורח פרודקסלי בתפיסתו של האדם שאין משמעות למעשהו לעומת האמת הפנימית.

פרוש זה של בעל "שפת אמת" לדברי הכתוב ולדברי המדרש מקביל לפרוש זקנו בעל חידושי הרי"ם: "פני המנורה — זו שבת וששת הקנים מקבילים לימי השבוע שלפני שבת ושלאחריה". (ראה ת"ש שמות פ' כה אות כו.) הקבלה זו, יסודה בהנחה

שהשבת היא פנימיות ימי המעשה, ומכוחה זורמת חיות לימי השבוע. כיוצא בהקבלה זו, אף משמעות הבושה של ההדיוט המארח את המלך במשל הנזכר במדרש, לעומת הבושה המתיחסת לשבת ורמוזה בדברי תקו"ז (תקונא כ"ח. הקדמת תקו"ז ה' ע"ב). "בראשית — ירא שבת, ירא בשבת". (לקוטי שפ"א בראשית עמ' ג. שפ"א בראשית תרל"ב. תר"ן. תר"ס. וראה פ"צ בראשית ס' א').

"עניי הבושה שבאה לאדם בבוא השבת ויודע כי מעשיו צריכין לעלות לקבל פני השכינה — שזה ענין השבת, החזרות כל דבר למקומו ולשרשו — עניי הבושה יכולין לעלות באמת". (כך גם הוסיף להסביר את יחס העוה"ב לשבת. "אחר המיתה כשהאדם בעלמא דקשוט, אז חל באמת בושה על האדם"). "וכך בכל מצוה, אחר כל פעולת האדם בבוא לידי גמר המעשה או התפילה, צריכה לחול על האדם בושה ואז מעשיו מקובלין" (שפ"א במדבר עמ' 73). בסגנון קרוב נאמר בליקו"ת להאריז"ל "למה אתה בוש — לכך נבחרת", מפני שאתה בוש לכן נבחרת". (הובא "באש-דת" ח' עמ' שיז).

כעין הפרדוקס הזה של ההמנעות, הנסיגה, הבושה, הנותן למעשה את מלוא משמעותו והמצוי ברעיון השבת ובמעשה המנורה, הוא אף עניינה של השביתה בשביעית מפני ציווי הבעלים — "כי לי הארץ", והיא המקנה לשש שנות העבודה את משמעותן הפנימית.

הטמנתו של האור ההדיוטי מפני האור השמימי, היא-היא הערובה להעלאתו, כך במעשה המנורה, כך בבשתה של השבת וכך בשביתתה של השביעית.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

פרשת שלח

עץ השבת והשביעית

קרבתו של האדם המקראי לעולם הצומח הולידה מערכת דימויים, מליצות ומשלים שספרי התנ"ך מלאים בהם. ואמנם בכתבי הקודש באה כעין גזרה שווה בין האדם לעץ. כך בתורה: "כי האדם עץ השדה" (דברים כ' י"ט ובפרד"א פכ"א: אין העץ אלא האדם שנמשל לעץ, ועיי"ש בפרוש הרד"ל. וע"ע תענית ז' ע"א: אם ת"ח הגון הוא ובת"ת דברים כ' אות ס'). כך בנבואת ישעיהו: "כי כימי העץ ימי עמיר" (ס"ה כ"ב, ובתקו"ז קמ"א ע"ב. תקונא חמישאה, בהשמטות). וכך בדברי איוב: "כי יש לעץ תקוה" (איוב י"ד ז', וע"ע שם ח' ט"ז-י"ט וב"דעת מקרא"). ומכאן למסכת ארוכה ברמיזות לשון חז"ל, כדוגמת מיני מגדים שנטע שלמה בפתח המקדש (יומא כ"א ע"ב והשוה: ירושלמי יומא פ"ד סה"ד ובמהר"ל גבורות ד"מ פע"א, "בית-יעקב" שמות 350 ו"בבן יהוידע" יומא שם) וכברכת המשל ש"כל נטיעות שנטועין ממך יהיו כמותך" (תענית ה' ע"ב. וראה עוד "מחניים" ע' עמ' 141).

בפרשתנו – שתי נקודות, שהן אחת, המתייחסות לאמור. בראשיתה מצוה משה את המרגלים "וראיתם את הארץ וגו' היש בה עץ אם אין", ובאה ע"כ פרשנות הגמרא "הכי קאמר להו משה לישראל, הישנו לאותו אדם ששנתיו כעץ ומגן על דורו כעץ" (ב"ב ט"ו ע"א וע"ע תו"ת במדבר י"ג אות ח', וראה בניסוח דברי רש"י ובדברי הרא"ם).

ואילו בסופה של הפרשה במעשה המקושש נאמר: "וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת". במהותה של מלאכת מקושש נחלקו אמנם אמוראים (שבת צ"ו ע"ב וראה תו"ת במדבר ט"ו אות ק'). אולם בזוהר (במדבר קנ"ז ע"א) נדרש הענין בפנים אחרות. עצים אלו נתפסים כעצי ג"ע – עץ החיים ועץ הדעת – מקור החיות וההשכלה האנושיים. (השוה "אורות הקודש ח"ב עמ' תק"ס. "אגרות ראייה" ח"א עמ' קס"ג).

בהבנת הדברים עסק בעל ה"תניא" ב"ליקוטי תורה" (במדבר מ"ג ע"א). "ביום השבת שאז התחברות עה"ד ועה"ח וכו' לכן העוקר דבר מגידולו שהוא להיות יש בפני עצמו, היפך הביטול במקורו הוא חייב, כי עי"ז פוגם בעצים הנ"ל, וחסא המקושש היינו שעוקר דבר מגידולו, היינו שמפריד היש להיות נפרד בפ"נ, ולא יהיה בטל במקורו המחייבה ומהווה אותו". (וע"ע בפ"צ במדבר 102 שהסב את הפרוש לענין תושב"כ – עץ החיים, ותושב"פ – עץ הדעת, ושם על חסאו הרוחני של המקושש).

והנה בהמשך דברי הזוהר בא כעין מכנה משותף בין שתי הנקודות הנזכרות בפרשתנו: "משה היה אחוז בעץ החיים (ובפ"צ שם שזוהי אכן בחינת תושב"כ ושבת, דלכר"ע בשבת נתנה) וע"כ רצה לדעת אם הוא נמצא בארץ או לא, ומשום זה אמר היש בה עץ אם אין, והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ. כי עץ החיים נחמד לכל" (קנ"ז ע"א בתרגום ה"סולם"). דהיינו, האיזכור הכפול של העץ בפרשה משל הוא לעץ בגן אשר מקדם, והנמשל הוא בשני צדדי הקדושה: המקום והזמן.

א"י ונטיעותיה יש בהם מבחינת גן-עדן, ובמעגל מצומצם יותר זוהי בחינת המקדש המכונה "בית יער הלבנון", מקור הגידול והצמיחה. מכאן עניינו של המשכן הנבנה מעצי שיטים עומדים (ע"ע סוכה מ"ה ע"ב) וענינו של המקדש הבנוי מארזי הלבנון והם עצי ד' (תהילים ק"ד ט"ז, וראה "שנה בשנה" תשכ"ו עמ' 246, "כתלנו" י"א עמ' 16). ובפן השני לקדושת המקום – בקדושת הזמן, הרי אף כאן, השבת נמשלה ביסודות הלקוחים מתחום הצומח. במזמור שכותרתו "שיר ליום השבת" (תהילים צ"ב) באו דימויים מפריחת התמר והארז השתולים בחצרות בית ד'. וע"פ דרכנו, יסודו של הדימוי, במחשבה על דבר השבת שהיא מקור הפרחת ימי השבוע. (השוה "אור החיים" בראשית ב' ג': כי בו שבת. והנגד: כוזרי ג' ה': השבת פרי השבוע. וראה עוד "דימויים מעולם החי והצומח בתהילים צ"ב", י. פליקס, ניו-יורק תשכ"ט האקדמיה האמריקאית למחקרי היהדות).

השפע הנאצל מקדושתה של השבת הוא העדות על חיותו של "עץ השבת" העושה פירות ופירי-פירות. (וע"ע "תפארת שלמה" ח"א עמ' 190 "כל ששת הימים יונקים מיום השביעי". וב"שם משמאל", דברים עמ' קפ"ה. ובשפ"א ויקרא 194 שלכן נקרא כל השבוע שבת כי ששת ימי המעשה טפלין לשבת). משה מבקש לברר "היש בה עץ", לעמוד על סוד חיותה של א"י המושפעת מעץ החיים: ואילו המקושש, בחללו את השבת, מקצץ בנימי החיות.

הדימוי של גן השבת בו פורחים תמרים וארזים, מקורו באידאה השבתית על האחדות, שבה אין תלוש ואין עקור, אלא הכל חי ויונק מ"רזא דאחד" שהוא "רזא דשבת". בסוד זה של יניקה מהמקור, הכל מתבטל למקור, וכל פגימה במקור הברכה, הרי היא בחינה של לטותא מתוך ל"ט המלאכות. מעשהו של המקושש הובן ע"י האדמו"ר החבד"י הזקן ככונה להפריד את העצים ממבוע יניקתם, וממילא הרי זה קצוץ בגזע החיים. בשבת שעניינה חבור ואחוד אף בין שני היסודות הקמאיים: עץ החיים ועץ הדעת, הרי שאם נקצץ האילן, פרחו לה נשמת השבת. (וע"ע "איש צדיק היה", עמ' 74).

התבטלות זו של העץ לרגביו, של השרשים למקור יניקתם, היא סוף עניינה של השביעית, שאף היא עניינה ב"רזא דאחד"; ומכאן הציווי "כרמך לא תזמור". סודם של השביעיות – באחדות. אחדות המקיפה את כל בני העם. "הכל יהיו שרים בה", אחדות הכוללת את כל ימות השנה, כשכל ימות המעשה הרי הם בחינת שבת, אחדות הכוללת את העץ ואת פרוי, את הגזע ואת שרשיו, את האילן ואת חוליינתו. (וע"ע שפ"א פ' בהר תרל"ח, תרמ"א: קובץ הראייה עמ' כ"א על המקור בזהר למחשבת אחדות ישראל בשמיטה; לעיל: העיון בספר ויקרא בשנת השמיטה, על האש הלבנה הבלתי מתפרטת שיסודה בסיני ונסמכה לשמיטה. ובפ' ויחי על אחדות השבת והשביעית). חיבתם של אילנות שבא"י מתחזקת ע"י קה"ת בפרשת המרגלים, "היש בה עץ", חביבותה של השבת מתעצמת מכח האיסור לקצץ בגידוליה. (ראה "פחד-יצחק" שבת מאמר ח'). חיבה יתרה

שבת ומועד בשביעית

לשבת פרשת שלח בשנת השמיטה כשעצי גן-העדן הארצישראלי עטופים בדממתם השבתית ומרעיפים אחדות של חיים ודעת.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

פי-הארץ בשבת ובשביעית

מחלוקת קרח ועדתו זכתה לעיונים והסברים רבים. אחד מהם בא ב"תפארת ישראל" (פכ"ב) למהר"ל, בהסברת המתח שבין הכלל לפרט. "התורה היא לכלל ישראל" ולכן ראוי היה שתנתן התורה "לא ע"י אדם פרטי" כמו משה וזה שאמר "רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ד' ומדוע תתנשאו על קהל ד'". כך גם הסתברו לו למהר"ל דברי חז"ל על הטיעונים ביחס לטלית שכולה תכלת והציצית פוטרתה, והבית המלא ספרים חייב במזוזה.

כונת קורח להפליג ולהחזיק הקושיא... והיה סובר כיון שהטלית כולה תכלת למה לו חוט, ואז יהיה משיב לו קרח א"כ כל ישראל כולם קדושים למה להן כהן מיוחד... וקרח אשר רצה להפיל את משה בטענתו — חרבו באה בלבו, כי אדרבה זה ראיה כי גם שם אין הדין כך... לכך צריך חוט מיוחד שאינו מן הטלית רק נבדל לעצמו, וכך ישראל אע"ג שכל ישראל כולם קדושים צריכים אל כהן מיוחד נבדל מהם... וגם נפל (קרח) שאדרבה בית מלא ספרים חייב במזוזה יחידית נבדלת מן הבית, שהרי המזוזה חוץ לבית כמו ציצית ג"כ חוץ לבגד... וכן לא יקבל התורה כל ישראל כאחד, רק אחד הוא משה, אשר הוא נבדל מן ישראל במעלתו ובמדרגתו.

תוך שמוש במונחים דומים — של כלל ופרט — אמנם בכוון שונה במקצת, התייחס בעל שפ"א לטיעוני קורח. נקודת מוצאו — דברי המדרש (במד"ר י"ח ו') "ידבר אל קרח, בוקר, מה ראה לומר בוקר, א"ל משה, גבולות חלק הקב"ה בעולמו, יכולים האומות... וכך הבדיל אהרן". "פי' כמו שיש בזמן ממשלת היום והלילה ולכל דבר גבול ומקום מיוחד, כך הוא בנפשות... וכן הוא בנשמות... ויש לכל נשמה גבול ומקום מיוחד... ויש לכל אחד חלק בתורה... אכן מרע"ה... בחינת כללות בני-ישראל" (שפת-אמת במדבר עמ' 132).

המעמד שיש ליחיד המוביל, הנאמן לייעודו, הוא שהיווה את מרכז הפולמוס, כך בחוט התכלת, כך במזוזת הבית, כך ביחסי ישראל והאומות, יחסי ישראל והכהונה, וכך ביחס העם למשה. מכאן גם ההתייחסות לשבת. אף היא המוביל של ימי המעשה, היא מזוזת העולם, היא התכלת בטלית העולם, היא תכליתו. בזוהר (במדבר קע"ו ע"ב) נזכר שקרח חלק על השבת ורבו ע"כ הפרושים. לדברי בעל

* בשמיטות תשמ"ז, תשנ"ד חלה שבת פרשת קורח בר"ח תמוז.

"תפארת שלמה" (ח"א עמ' 190). "רצון הבורא היה שכל ששת הימים יהיו יונקים מיום השביעי שהוא היסוד ומשפיע לכל העולמות". קרח החולק על המנהיגות וההנהגה הרוחניים חולק אף על השבת.

כיוצא במעמדה של השבת ביחס לימות השבוע, כך הוא אף מעמד של ר"ח ביחס לימי החודש. "שבת ור"ח הם ב' שרשי קדושת הזמנים, דקדושת שבת מועיל להכניס קדושה בו' ימי המעשה, שיהיה הכל בקדושה, וכן נקרא ראש ולא ראשון בחודש, שהוא הראש של כל החודש דבתר רישא גופא אזיל (כמ"ש עירובין מא.) שבר"ח כלול כל הקדושות שבחודש וממנו מופיע לכל ימי החודש" ("פרי-צדיק" ח"ב עמ' ע"א).

ע"פ עקרון זה יובן גם יחסה של שנת השמיטה לשנות השבוע כולו. "בכל ז' שני השמיטה נגלה קדושה ע"י השמיטין" (שפ"א ויקרא 201) "ונמשכו ר' השנים אחר השמיטה". (שם עמ' 194. אמנם ראה פ"צ בהר ס' ג'. שש"ה עמ' 61-62. ואילו ב"שם משמואל" בא מהלך" מיוחד על היחס בין שמיטה לשבת וטעוני קרח, עמ' ר"ס).

פי הארץ – לבלוע את קרח ועדתו – הוא מהדברים שנבראו בע"ש בין השמשות כי "אז הזמן להתקשר המעשים אל השורש" (שפ"א במדבר עמ' 115. וראה השערה נועזת ב"פרי-צדיק" במדבר עמ' 141 "ואפשר שטענת קרח היתה בשבת"). באבות פ"ה מ"ו דן בעל תוי"ט באריכות במושג פתיחת הפה וסיים "והוא כמו כפתור ופרח". ואילו בעל שפ"א פירש "החזרתו הדבוק בעצם ענה"ז הוא הנקרא פי הארץ כלומר שמשותוקק הבריאה לקבל השלמות והוא [קרח] מנע השלמות לכן בלע אותם" (שפ"א במדבר עמ' 115). "דחוק הדבר שיהיה המכוון – בפי הארץ – רק על בליעת הרשעים. אבל הענין כי הענה"ז חסר השלמות, ולכן הארץ צריכה לקבל גמר השלמות מן השמים, והוא שהיה העולם חסר מנוחה, ונפתח הפה בבוא השבת לקבל השלמה מלמעלה. כמו שאנו מקבלים השבת כמו כן כלל הבריאה מצפה אל השלמות הבא בשבת" (שם עמ' 123). השתוקקותה של הארץ לשלמותה באה על ביטויה בשביתת השביעית. שיאה של השלמות – שבת הארץ.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

באר השבת והשביעית

הבאר תופסת מקום נכבד בתולדות התרבות העתיקה. במקביל לכך יש לעיין במעמדה של הבאר במסורות המקראיות. הספורים על חפושי בארות מים, השירות על מציאת המים, המפגשים בסמוך לעינות המים – כל אלה ודומיהם משמשים כנדבכים בפרשת הבאר בעולם המקראי. על גביה של זו קם בנין הגותי מורכב בדבר משמעויותיה הסמליות והרוחניות של הבאר.

הזוהר (פ' וילך רפ"ד ע"ב) הועיד לבאר את תפקיד העדות על סמך הפסוק (בבראשית כ"א ל') בעבור תהיה לי לעדה. ההשלמה הפולקלוריסטית באה ברמיזה במסכת תענית דף ח' ובמפורש בנסוחו של בעל הערוך (ערך חלד) על עדותה המהימנה של הבאר, בפגישה שבין הנערה השקועה בבאר לבין מצילה. (וראה עוד ב"נתיבות עולם", נתיב האמונה פ"א.) מסכת ההגות של בעל שפ"א ביחס למושגי העדות נרקמה מסביב לבטוי הנבואי (בישעי' מ"ג י') "אתם עדר".

בתוך מסכת זו מקום מיוחד לבאר. כך מתפרשים הדברים הרבים שכתב בפרשת תולדות על חפירת הבארות וסתימתן, ובפרשתנו על שירת הבאר. (ראה המשכן בדברי נכדו בעל "בית ישראל" פ' תולדות שנת תשל"ד. כיוצא במהלך הדברים אף אצל בעל "שם משמאל" פ' תולדות תרע"ה ופ' חוקת תרע"ה.)

זיקתה של הבאר לשבת נתפרשה במשנת אבות פ"ה מ"ו במנין הדברים שנבראו בע"ש בין השמשות ואחד מהם – פי הבאר. הדגשת המשנה "פי הבאר" (ראה תוי"ט ו"תפארת ישראל") הביאה כנראה את בעל שפ"א להעמיק ולכתוב:

פי הבאר נברא בע"ש בה"ש, כי הנה שבת סהדותא איקרי, ומתחדש כח פיהן של ישראל בע"ק... כפי מה שמעידין על הבורא ית' כך מתגבר בו כח הפה... לכן בע"ק שמעידין עליו ית' מתחדש כח הפה, ובאמת זה עיקר העדות (כמ"ש כמה פעמים) כי אין כל העדות להגיד בפה, רק האמת עד לעצמו בזה שרואין שכפי מה שאדם עוסק בתורה ותפלה כך מתעלה כח פיו ממדרגה למדרגה. וכמו כן בכלל שנבחרו בני' להעיד על הבורא ית' לכן נמסר להם כח הפה. זה עצמו עדות על הבורא ית"ש. ז"ש אתם עדי, אתם בעצמכם כענין כל רואיהם יכירום (שפ"א במדבר עמ' 144).

מכאן הגיע בעל שפ"א לפרוש מקורי לבטוי "עלי באר ענו לה". "ענו הוא לשון עדות כמו "ענה ב"י" (מיכה ו' ג', ושם בת"י, ברש"י, א"ע ורד"ק) (שם עמ' 148). סוגית העדות בשבת היא גדולה ורחבה ואכ"מ. ברם המשותף לשבת בזמן ולשבת הארץ הוא אף יסוד העדות. כך פרש בעל שפ"א את דברי הספרא, "ושבתה הארץ שבת לד' כשם שנאמר בשבת בראשית". "וכמו שבת סהדותא אקרי (זוהר שמות צ'), שהיא עדות

שבת ומועד בשביעית

בנ"י על שברא עולמו בששה ונח בשביעי כן שמייטה — עדות". (שם ויקרא 201, וראה כיוצא בדברים "תורה-תמימה" ויקרא כ"ה אות י"ב).

עדותה של השבת היא "ע"י שמבטלין בנ"י כל המלאכות ומצפין להנהגה עליונה...
על ידיהם מתגלה הקדושה בש"ק ומקבל העולם הנהגה עליונה שלמעלה מן הטבע. לכן כתיב "אתם עדי ואני אל" כמ"ש כמה פעמים, כי עדות זו אינה בפה בלבד, אבל זו עדות אמת כשנתגלה הנהגה שלמעלה מהטבע על ידיהם, ולכן אמרו חז"ל האומר ויכולו בשבת נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית, לפי שע"י עדות זה נתחדש קדושה והנהגה עליונה במעשה בראשית, וכמו-כן בשמיטה הרי נשתנה ממש הטבע לפי שבכל שנה ששית עשת התבואה לשלש שנים" (שם).

יסודה של העדות איננה אמירת פה בלבד, אלא התיחסות לתופעות המיוחדות עליהן באה העדות. שירת הבאר היא עדות על פלאיותה. שירת השבת — אמירת ויכולו — היא עדות על פלא חידושה של הבריאה. שירת הדממה של אדמת השמיטה היא עדות על פלא ברכת התבואה.

מי המנוחות המפכים מבאר שבתה של השביעית בימי המנוחה שבשנת המנוחה, שרים את שירת המרחבים, שירה בלי מיצרים, שירת רחובות, "כי הרחיב ד' לנו ופרינו בארץ". (ראה שפ"א חוקת תרנ"ו).

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

עדות השבת והשביעית

פרשת בלעם מתיחדת משאר כל פרשיות התורה. "משה כתב ספרו ופרשת בלעם". (ב"ב יד ע"ב, וראה תו"ש כרך יט עמ' שסג ואילך לקט פירושים למאמר זה; "רסיסי-לילה" עמ' 87.) אחת מנקודות יחודה – יסוד העדות הגלום בה, כך האריך המהר"ל להסביר בספרו, "נצח-ישראל" פנ"ז. "בלעם היה ברוח ישראל מצד אמתת צורתן אשר בו נמצאו ישראל בפועל, ולכן היה מעיד על אמתת ישראל יותר מכל". דברי בלעם על יחודם של ישראל יש להם – לדעת המהר"ל – משקל מיוחד, מכיון שמקורם מחוץ לגבול ישראל, ובתור שכאלה מתקיימים בהם כללי ההלכה שבתורת העדות. עדות הקרוב פסולה, ובלעם "מפני שלא היתה לו קרבה וחבור לישראל... היה מעיד עליהם מצד אמתת ישראל, אשר נמצאו ישראל בפועל" (שם). ברכת בלעם ונבואתו כוללות עדות שבאה מן החוץ, שאין בה "נגיעה", ולכן היא כוללת אמת שמקורה ב"ראש צורים" ואחריתה – משיחיות.

בעל "שפת-אמת" המשיך את קו מחשבתו של המהר"ל בהסתמך על דברי המקרא, הגמרא ודקדוקי הלכות עדות.

בנבואת מיכה שהיא אף הפטרת היום נאמר "עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך — ענה בי... עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור" (מיכה ו' ג'ה). המושג "ענה בי" נתרגם ונתפרש מלשון עדות — "אסהיד בי". "כי בני נבראו להעיד על הבורא... והרשעים כל מגמתם לבטל זאת העדות... לכן יחד הקב"ה עדין, כמ"ש "אתם עדי" דייקא. והבדיל אותנו מן הפסולים. וכן בכל עדות בעולם, שנה, נפש, יש הבדלה: ביהמ"ק — משכן העדות, וכתוב "לא לכם ולנו לבנות" (עזרא ד' ג') ואסור להשתתף מנדבתם. ובשנה — שבת ומועדות "ביני ובין בני" אות היא. ומכש"כ בנפש — עדות דקריאת שמע מיוחד רק לבנ"י" (שפ"א במדבר עמ' 164).

מכאן מובן הרמז שציין בעל הטורים במילים: שמע, אחד (דברים ו' ד' וע"ע "ליקוטי תורה" פקודי ו' ע"ב בשם הזוהר) "עי"ן ודל"ת גדולים — רבתי. הרי ע"ד זהו "ואתם עדי": ומכאן אף הבנה טובה יותר בדברי רב יהודה בר זבידא בברכות י"ב ע"ב: "בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת-שמע". "צריך כל איש ישראל לידע [פין] אתם עדי, לפי שאתם למעלה מן הטבע [לכן] יכולים להעיד על כל הטבע שהוא מאתו יתב"ש" (שם עמ' 161).

מערכת העדות בבחינת השנה מורכבת מהזמנים המיוחדים, המבודדים משטף הזמן, ומכאן כאמור עדות השבת והמועדים שאליהם יש לצרף אף את השמיטה. "עיקר מצות שבת ושמיטה היא להעיד על שהקב"ה מקיים הנבראים בכל עת מחדש" (שפ"א ויקרא עמ' 190 וראה עוד שפ"א פ' בהר תרנ"ח, ולעיל פ' חוקת).

אמנם יש לשמיטה פן נוסף: זיקתה למקום "לחפצא" של א"י, פרט לזיקה לזמן (ראה שש"ה עמ' 40) ואף מבחינה זו יש בה מיסוד העדות. "כמו שבחזר הש"י בבב"י, שהתורה מיוחדת רק להם, כמו כן א"י מיוחד להיות נחלת ד'. בא"י היו אוכלין ושבעים ומ"מ היו דבקים בהש"י במידת הבטחון שזה עדות השמיטין והיובלות ואין כל הארצות מיוחדים לזה רק א"י, וע"ז כתיב שכן ארץ ורעה אמונה" (שפ"א ויקרא עמ' 198).

אולם לא רק מידת הבטחון עומדת במרכז עדותה של השמיטה, אלא אף עיקרה של ההתגלות בהר סיני, שנאמר בה "אשר הוצאתיך, מארץ מצרים מבית עבדים". "א"כ ניתן לישראל בית ומקום מיוחד והוא א"י כמ"ש (ש"ב ז' י') "ושמתי מקום לעמי", ותלה הכתוב הכל ביצו"מ ובא"י שמיוחד אל הקדושה, וכמו שנגאלו נפשות בני"י ממצרים כן יצאה א"י מתחת יד הכנעני ונעשה נחלת ד' — נחלה בלי מיצרים, והוא ממש היפוך מארץ מצרים, דכתיב ארץ טובה ורחבה היא בחינת נחלה בלי מיצרים, לכן תולה הכתוב מצות שמיטין בהר סיני שהכל נעשה במאמר "אנכי". ושמיטה עדות על א"י שנעשית נחלת ד', וע"ז נאמר "אשריך ארץ שמלכך בן חורים" (שם עמ' 203).

בקשו חכמים לקבוע פרשת בלק בקריאת-שמע, ומעתה, שלא נקבעה כקריאת יום-יום מפני טורח הצבור, מ"מ תורת עדות לא פקעה ממנה, נמצא שיש בקריאתה על סדר הפרשיות אף מיסוד העדות (ראה ברכות ראש פ"ב). מעתה צא וחשב את עצמת העדות על יחודן של ישראל, על מעלת בטחונם ועל יחודה של ארצם הבוקעת ועולה מקריאת ברכותיו של בלעם בשבתה של השביעית.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שלום בשבת ובשביעית

עניני שבת מתייחסים לפרשתנו בשתי נקודות. אחת במפורש ואחת מכללא. בציווי על הקרבנות נתפרשה עולת שבת בשבתו, ואילו בהבטחה לפנחס נאמר: "הנני נותן לו את בריתי שלום". מדברי הרמב"ן עולה שיש מכה משותף נסתר לשתיים. "אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין, מפני שכנסת ישראל בת זוגו והכל שלום, והמשכיל יבין" (במדבר כ"ח ב'). והסביר ב"פרי-צדיק" (עמ' 192) שכונתו למה שאמרו (בב"ר ס"פ י"א) שכנס"י היא בת הזוג של השבת, "הכל שלום יובן ע"פ מה שאמרו בזוה"ק (ח"ג קע"ו ע"ב) שלום ומאי היא — שבת, דאיהו שלמא דעלאי ותתאי". בדרך זו הולך אף בעל "שם משמאל". (עמ' שס"ג, שס"ו. וראה עוד ב"משך חכמה" ד"ה עולת שבת בשבתו.)

מעלתה המופלאה של השבת המתייחסת למדרגת השלום והשלמות, אינה מותרתה מקום לחטא ולחטאת. אפשר שמכאן אף ענינה של הברכה המיוחדת: שלום. כך שנינו במשנה (ברכות נ"ד.) "התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם", ובערוך ע' עת "זוה התקון הוא שלום עליכם, ושלום משמותיו של הקב"ה". (ראה "אוצר הגאונים" ברכות שם, תו"ש שמות י"ח אות מ"ג.) ויש מי שהסתפק (אבן-שמואל, ספר השבת עמ' 601) האם "אין ברכת השלום בכל ימי החול מבע לגעגועינו על יום השלום, יום השבת". (וראה "באר היטב" אר"ח ש"ז סק"ב. "אוצר כל מנהגי ישרון" עמ' 204.)

מימד נוסף עולה מדברי בעל שפ"א: "גדול השלום שניתן לפנחס, פי' השלמות הוא גמר המכוון, להיות האדם בא למקום המיוחד לו, ונדע לו עיקר המכוון שע"ז נברא. זוהי השלמות, האדם אינו יכול למצוא, רק בעזר עליון, והוא בחינת שבת שנקרא שלום, בכח הנשמה היתרה שמתדבק האדם לשרשו ומקומו, לכן נקרא יום מנוחה ושמחה" (במדבר עמ' פ"ז, וראה עוד מה שכתב בשנת תרנ"ט).

וכן בהתייחס לקרבן השלמים כתב (ויקרא עמ' 26) "בכל מקום שיש התחברות התחתונים אל השורש בעליונים זה בחינת השלום". (וראה שם עמ' 181 ובראשית עמ' 93.)

מעלת השלום כשם שהיא מתייחסת לשבת כך היא כוללת את מעלות השמיטה. כתב בהקדמת "שבת הארץ" (כרך א עמ' 64): "שנת שבתן מוכרחת היא לאומה ולארץ, שנת שקט ושלום, באין נוגש ורודה, שנת שריון ומרגוע, אין רכוש פרטי מסוים ולא זכות קפדנית, ושלום א-לדי שורר על כל אשר נשמה באפו". ואילו בעל שפ"א דן על מעלת א"י "כמקום מיוחד להתקשר בשורש העליון... וכשבנ"י נתיישבו בארץ קבלו כח הנשמה שלמעלה" (ויקרא עמ' 200) "וכמו שנבחרו בני" ונתן לנו השבת שהוא עדות שיש לבנ"י דבקות בשורש העליון... כן השמיטה בארץ עדות שא"י נבחרה להיות לה דבקות בשורש העליון" (שם עמ' 201).

התקשרות זו של "ימי השמים על הארץ, פי' דכל שלמטה יש לו שורש למעלה, וימי השמים הם השרשים מהימים שעל הארץ" (שם עמ' צ"ט) – היא שמעניקה לשמיטה את מימד המנוחה, השבתה, השלום והשלמות. (עיי' לעיל פ' במדבר, פ' קרח.) "ושבתה הארץ להיות חיות ודבקות בשורש המנוחה גם בארציות וגשמיות" (שפ"א ויקרא 189).
לברכת "שבת שלום" שבשבתותיה של השמיטה משמעות כפולה של שלום עולמים (שש"ה עמ' 17-18).

זהות בין השלום, השבת והשמיטה מקבלת משמעות מיוחדת בשבתות של בין המיצרים. יסודו של החורבן בשנאה ופרוד שבא בתוך העם, ענינה הפנימי של השמיטה בשויון ובאחדות שהיא מביאה בתוך העם (שפ"א בהר תרמ"א) "ולכן חרב המקדש ע"י שנאת חנם וע"י בטול שמיטין ויובלות כי הכל ענין אחד" (שפ"א שם עמ' 191 שש"ה עמ' 118). הבלטת והעמקת ערכי השלום בשנת השמיטה יש בהם כדי לסייע לאחוד בני העם ולקרוב תהליכי הגאולה.

בלקוטי הלכות לר"נ מברסלב (או"ח הלכות שבת כרך ג' עמ' 60, ל"ג) כתב שעיקר התקון של בין המיצרים הוא בשבתות שבג' שבועות אלו. ובדרך הדרוש החסידי, כתב בעל "תפארת שלמה" (ח"א עמ' 226), על היחס בין השמיטה והחורבן: "אז תרצה הארץ את שבתותיה – אז בזמן הגלות תרצה הארץ את שבתותיה, הם השבתים-השבתות, המה לרצון לפני הקב"ה בשמחה גדולה. כמ"ש רב לך שבת בעמק הבכא, ימי המיצרים בין י"ז תמוז לת"ב המה עמק הבכא ואז רב לך שבת, יום השבת קודש בימי המיצרים הוא יותר גדול מכל ימות השנה".

וע"פ דרכנו, מעלתה של השבת שבין המיצרים בהדגשת השלום = השבת, אותו שלום המשלים בין פרודי החורבן, המביא אחוד בין הנפרדים, אחוד בנפשו של האדם שעולמו הפנימי חרב עליו, אחוד בארץ שחרבה ונפרדה מבניה ואחוד בעם מפוזר, מפורד ומפוצל. לכל המערכת המאוחדת והמאחדת הזו, המבשרת שלום בעולם מתוסף מימד מיוחד בשנת השבת, שנת המנוחה, שנת השלום: שלום האדם עם עצמו, עם אחיו, עם אדמת מולדתו המתרצית ונגאלת "ישאו הרים שלום לעם" (תהילים ע"ב ג').

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

מסעות, שבתות, שמיטות.

הצורך בפרוט המסעות בסוף החומש הרביעי לחומשי התורה, העסיק רבים מהפרשנים החל מימות חז"ל. לעומקו של ענין כבר נרמז הדבר בהפטרה, שהיא השניה מג' דפורענותא, שהרי אחת מקובלות הנביא היא: "ולא אמרו איה ד'... המוליך אותנו במדבר, בארץ ערבה ושוחרה" (ירמי' ב' ו'), וע"ע מו"ג ח"ג פ"ג, שפ"א מסעי שנת תרס"ב).

במדרשים, תנחומא ורבה, שאלו "למה זכו להכתב בתורה כל המסעות האלו", ובראשונים: רש"י (ובמפרשיו: משכיל לדוד, באר יצחק), רמב"ם (מו"ג ח"ג פ"ג), רמב"ן, אבן-עזרא, ר' בחיי, ובאחרונים: ספורנו, אברבנאל, מלבי"ם, הנצי"ב – טרחו הכל להשיב על השאלה הבסיסית.

אף בהלכה בא זכרו של הענין: "מ"ב המסעות אין להפסיק בהם [בקה"ת בשחרית של שבת, עה"ש] שהוא נגד שם מ"ב" (מג"א ס' תכ"ח סק"ח). השוואה זו נופה נוטה לפרשנות הקבלה והתסידות. (זוהר חדש דף ס' ע"א, "לקוטי תורה" להאר"י, "מגלה עמוקות", "לקוטי תורה" לתבד"י, "אור החיים", "דגל מחנה אפרים", "קדושת לוי", "פרי-צדיק", "שם משמאל", "באר משה" וע"ע מלבי"ם וחת"ס). ומאלפים הם דברי בעל "העמק-דבר": "נכתב לאיזה תכלית נעלם ממנו ויתגלה לעת קץ" (במדבר ל"ג ב.). אכן יש מהמעיינים שראו את רשימת המסעות לא רק ע"ש העבר, ולא רק כפרשה שעתידה להדרש, אלא נתנוה ענין ע"ש "מדבר העמים" וגלויות ישראל בכל מקומות פזוריהם ומסעיהם.

בנקודה זו מתייחסת הפרשה לעניני שבת ושמיטה, והיא אף מצטלבת בשאלת מספרם של המסעות. רובם של המסעות היו ע"פ ד' והם הנמנים בפרשה, הוסף עליהם "ששה, את שחזרו לאחזריהם במיתת אהרן, אשר בין הכל מ"ח מסעות שנרמזו ולא נכתבו" (חת"ס, מהדורת תשל"ט עמ' קנ"ח, וע"ע רש"י במדבר כ"א ד', כ"ו י"ג, דברים י' ו' ושם ב"שפתי חכמים" וב"כלי יקר". תו"ת דברים י' אות ו'). בהסתמך על מספר זה – מ"ח מסעות – כתב בעל שפ"א (פ' מסעי שנת תרמ"ט, שהיתה שנת השמיטה, אמנם עיין שם שנת תרנ"ד על מנין החמישים, ובפ' בהר תרנ"א על שם של מ"ב וז' שמיטות ויובל המשלימים לחמישים, וע"ע "נאות הדשא" ח"ב עמ' שמ"ט): "הליכות בני" באלה המסעות היה שלא בדרך הטבע ונכתב לזכור נפלאות השי"ת כמ"ש וזכרת את כל הדרך וכו', והוא ג"כ לזכור זכות בני כמ"ש וזכרתי לך וכו' בארץ לא זרועה (השוה: ספורנו, אלשיך) וגו' והשי"ת כשברא העולם הניח מקומות אשר אין הישוב שם בדרך הטבע, וכמו כן עשה הקב"ה בזמן, שיש זמנים שאין ההנהגה בדרך הטבע, וכמו-כן בנפשות, שיש נפשות שאין הנהגתם בדרך הטבע. וכל זה הוא עדות של השי"ת. והדברים שיצאו מן הכלל הם להעיד על הכלל כולו. לכן שבת סהדותא אקרי (זוהר שמות צב) שהנהגה בשבתות אינו בדרך הטבע, וכמו שיש מ"ח שבתות בשנה, כמו

כן מ"ח מסעות בעולם שאינו בדרך הטבע. ומ"ח נביאים שנמדדו לבנ"י שהיתה כל ההנהגה שלהם שלא בדרך הטבע".

דבריו של בעל "שפת-אמת" סובבים על שלושת המוקדים: זמן (שנה), מקום (עולם), נפש, שהם מימדים המרכיבים את הוייתנו. אכן, כדי להנהיג ולהניע הויה זו צריך לעמוד מחוצה לה, שלא להיות נתונים למרות מגבלותיה. מכאן יסוד העדות המשותף לכל השלושה, שהרי ענינה של העדות שאין לה נגיעה לנושאי עדותה (ראה לעיל פ' בלק). השבת היא "הנקודה הארכימדית" של הזמן, המסעות במדבר – "הנקודה הארכימדית" של המקום, ועם הנביאים – "הנקודה הארכימדית" של המין האנושי. בצורה פרדוכסלית דוקא אי-התלות של נקודות אלו היא המפרנסת ומזינה. כך הוא ביחסה של השבת לשבוע העבודה (ראה לעיל פ' נשא, בהעלותך ולהו פ' דברים). כך ביחסם של ישראל לאומות העולם, וזהו אף סוף משמעם של מסעי המדבר ביחס להתיישבות ישראל בארץ. "יסורים של המדבר היו הכנה למתנת א", כי באמת א"י היא עיקר הישוב שממנה הושתת כל העולם, וע"י שנמשכו בנ"י אחריו ית' בארץ לא זרועה, זכו לעיקר הישוב, כי יסוד כל דבר הוא הבטול אל הבורא ית'. וכמו כן ע"י הש"ק שמבטלין בו כל המעשים ומעידין שקיום כל הבריאה הוא מאתו ית', עי"ז השבת נותן ברכה וקיום לכל ימי המעשה" (שפ"א טס).

מכאן נמתח הקו אף אל ענינה של שבת הארץ. מבחינת בטול עבודת האדמה והנהגה שלא בדרך הטבע, הרי היא כמסעות המדבר, וזו כאלה הם מקור הברכה. מעתה אנו באים חשבון על סגולת "הבטול" והעדות שיש בשבתותיה של השביעית, ומה עוד כשעוסקים במנין מסעותיה של העדה מגדת העדות.

יתרה על שלשת המוקדים – שבת, שמיטה, פ' מסעי – נקודה רביעית. אחרי "שזכו ישראל לעיקר היישוב ע"י שנמשכו אחריו ית' בארץ לא זרועה" הרי גלו ממקומם ובאו שנית לארץ לא זרועה – למדבר העמים. תקנתם של פורענויות "בין-המיצרים" – בשבתותיהם (ראה לעיל פ' פנחס). בבחינת "ארץ לא זרועה" של השבת טמונה הערובה לארץ נושבת. והרי דברים ק"ו, על עצמת הנחמה המקופלת בספור מסעות המדבר. בקריאת התורה, בשבתה של השביעית שחלה "בין המיצרים".

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il